

ANADOLU SELÇUK HÜKÜMDARI II NCİ GİYASEDDİN
KEYHÜSREV ADINA KESİLMİŞ OLAN
DEĞERLİ BİR DİNAR

İbrahim ARTUK

Gerek Avrupa'nın tanınmış müzeleri gerekse Yurdumuzun müze sikke koleksiyonlarında, Anadolu Selçuk Hükümdarı II nci Gıyaseddin Keybusrev bin Keykubad'ın (H. 634-644) 1236-1246 senesinde kesilmiş gümüş, bakır sikkelerine çokça tesadüf olduğu halde altın sikkeleri pek azdır. Biz adı geçen Hükümdar'a ait değerli bir dinarı sikke koleksiyonumuza katmağa muvaffak olduk.

Dinar, 12 Temmuz 1943 gün 4023-1021 sayılı Millî Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün isteğiyle, İstanbul Arkeoloji Müzelerince, Beyoğlu Tepebaşı Aynalıçeşme caddesi No. 33 te oturan seyyar antikacı Hikmet Karagür'den 17 50 liraya satın alınmıştır.

Dinar Nümiotatik Kabine kayıt defterinin 280 numarasını taşımakta, 24 ayar, 134 gram ağırlığında, 39 mm. kutruna olup gayet iyi muhafaza edilmiştir.

Dinarın her iki yüzü kenar ve ortada olmak üzere iç içe dairelerle ikiye bölünmüştür. Sahalar kabartma ve düzgün bir nush ile doldurulmuş olup kelimelerin pek azında nokta görülür.

ön yüz, ortada: Lev. I

rLVI

المستنصر بالله

Birinci satırda 1, üçüncü satırda üstte 2, altta 1 olmak üzere 4 yıldız vardır. Bu hal II nci Keyhusrev sikkelerinde sık sık görülmektedir. Adı geçen Sultanın hükümet zamanı El-Mustansır Billah ve El-Mustasım Billah'ın devrine rasladığından sikkelerinde daima bu halifelerin isimleri yazılıdır.

Bilindiği üzere Abbasi halifeleri, sikkelerinde üç isim kullanmışlardır;

El-Mansur zamanında امير المؤمنين

El-Mehdi zamanında

El-Memun ,L..)/1 [1}

Etrafta: ..iii /, .:.; c,\|11;\ J LJI l.iii

.;\;...J # ? ...i...j L.C|L. -

Anhmi:

«Bu dinar Başşehir Konya'da kesildi, Tanrı orayı Malikinin varlığı ile mamur kılsın, 635 senesinde». :iii.._,J' dan sonra gelen LJ:: kelimesinde ' nin noktaları yoktur. Bu vaziyet dinar, Konya darb kelimelerinde de görül- mektedir.

Arka yüz, ortada: Lev. il

السلطان

JA \l1

§

gibi isim ve başlıklar okunmaktadır. Keyhüsrev kelimesinde in üzerinde bulunması lazım gelen çizgi konulmamıştır.

Etrafta:

->J.Jlr(..H,

J,;! L., r..Jl)1 .,-')il '!!!'

a; ..=1')'1

Bu satırlarda beklenilmeyen birtakım manalar gizlidir:

والهكم اله واحد لا اله الا هو الرحمن الرحيم

Tanrınız takdir ve kendisinden başka tapılacak kimse yoktur, O hem Rahman hem de Rahim'dir (acıyan).

وما تونبني الا بالله عليه توكلت

bu işte benim talibim yoktur, ben Tanrının hidayet ve maneviyatı ile ona tevekkül ettim (Ona sığındım). Bu cümlelerin bir hicran ifade ettikleri görülüyor. Belki bunlar bir teessürün şiddetinden doğmuştur ve gittikçe

yaklaşmakta olan bir tehlikeden çekinen bahtsız bir insanın anlatımına benzer.

Tarihi araştırma:

Dinarda adı geçen sultan il od Gıyaseddin Keyhüsrev, Selçuk Sul- tanı I inci Alaaddin Keykubadın oğludur. Babası Anadolu Selçukilerinin en güdü padişahlarından. Siyasi olup, ilme büyük bir sevgisi vardı. Memleketi imar ile yeniden şehirler kurdu [2]. Anadolu'da cami, medrese, han ve saray gibi en mühim ve en nefis binalar onun zamanında vücuda ge- tirilmişti.

Sultan Alaaddin öteden beri Suriye'yi sulh yolu ile ele geçirmek isteğinden idi. Buradaki küçük hükümetler, Meyyafarikin Eyyubilerinden Melik el Eşref Muzafferiddin Musa ibn El-Melik El-Adil gibi bahadır bir adamdan yardım istediler. Bu durum Sultan Alaaddin'in canını sıkıyordu. Bu amaç ile Dumuşk'da hükümet eden Melik El Adil'in oğullarından Melik El-Muaz- zam Şerafüddin İsa'nın kızkardeşi Melikei Adile ile Malatya sarayında bü- yük bir hazırlık vardı. Selçuk Sultanı Keykubad'ın evlenme töreni yapıla- cak idi. I inci Keykubad esasen evli olup zevcesi Mahiperi hatun idi ve bundan il inci Gıyaseddin Keyhüsrev adında bir oğlu olmuştu [3]. Alaad- din'in Melikei Adile'den iki oğlu dünyaya geldi: İzzeddin Kılıçaslan ve Rüküddin Süleyman. Sarayda eski karısı Mahiperi hatunun nüfuzu azalmış buna mukabil yeni prenses bütün saray kadınlarına hakim bir durum almıştı. Bu durumdan faydalanarak oğlu İzzeddin Kılıçaslan'ı babasına veliahd gös- terdi. Ancak övey oğlu Gıyaseddin Keyhusrev'i bu işte bir engel sayması ile onun gönlünü yaparak uzak bir yere göndermeği düşündüğünden, Ta- rihi İbni Bibi'nin dediği gibi, kendisine Erzincan padişahlığını verdi ve yanına Atabek mevkiine tayin ettirdiği Emir Mubarziddin Ertokuş vasıta• siyle Erzincan'da tahta oturdu. Bu olayları Sivas'tan kontrol eden Sultan Alaaddin oğlunun Erzincan'a yerleştiğine tamamiyle kanaat hasıl ettiğinden adeti üzere Kayseri'ye gelip bir müddet burada kaldı. Fakat Gıyaseddin Key• husrev bu siyasetten memnun değildi. Çünkü babasının yerine doğrudan doğruya sultan olmak istiyordu. Övey kardeşinin veliahd gösterilmesi yüre- ğinde acı bir ukde olarak kaldı. İşte bu sıralarda Sultan Alaaddin'in Ha- rezimşahlardan Celaledin Menküberti ile münakaşaları başgösterdi. tk zamanlarda bu iki hükümdar birbirlerine elçi gödelemek suretiyle siyasi münasebetlerini ilerletmeğe muvaffak olmuş (4) hatta Sultan Celaledin yakın akrabasından bir kızı Gıyaseddin Keyhusrev'e nişanlamak yoluna git- mişti. Fakat bu sevgi uzun zaman devam etmedi. Zira Celaledin Harezimşah Meluküleşref'io ülkelerinden biri olan Ahlat'ı kuşatarak aldı. Meluküleşref burasını tekrar geri almak için Alaaddin Keykubad ile birleşti. Şarkı Kara- hisar yakınında Akşehir ovasına, oradan Yassı Çimen'e gelindi. İki taraf arasında yapılan sava}ta, 29 ramazan 627 [5], harb Celaledin'in kati mağlubiyeti ile neticelendi. İşte bu bozgunluk tan ve Celaledin 'in katlinden sonra etrafa dağılmış olan Harzemliler Sultan Alaaddin'in hizmetine gir- mek is_tediklerinden bunlar Kayseri'ye çağırıldı. Aralarında Kırhrn Berke-

han gibi ün almış kumandanlar bulunuyordu. Biraz sonra Anadolu Selçuk Devleti mukadderatını alakadar eden önemli bir olay vukua geldi.

Moğullar başlarında Çarmagun Nuvin olduğu halde ilk defa olarak Anadolu'da görünerek Sivas'a kadar olan sahayı yağma ve ahalisini kılıçtan geçirerek geri döndüler. Sultan Alaaddin Moğul taarruzunun Gürcistan Melikesi Rosudan'ın teşviki ile olduğunu zannederek Gürcistan'a bir sefer yapmak mecburiyetinde kalmış ve bu arada birçok kaleler ele geçirmişti. Rosudan Sultanın teveccühünü kazanmak için kızını sultanın büyük oğlu Gıyaseddin Keyhusrev'e vermeği aklına koymuş { 6}, Alaaddin'de bunu mü- nasip görmüştü.

Keyhusrev Selçuk tahtına geçtikten sonra bu prenses ile evlenmiştir. Alaaddin Keykubad'ın ölümünden az evvel Moğul Hakanı tarafından Ömer Kazvini adlı bir elçi geldi. Hakan [7] bu sefir ile Sultan'a bir yarlıg gön- deriyordu. Alaaddin elçiye iltifat etti. *Bu* hareketi ile büyük bir tehlikenin önünü almış oldu. Sultan .Alaaddin Kaana gönderdiği hediyelerin tertip edilmesini emretti. Nihayet (H. 6 34) 12 37 senesi şevvalinin 3 üncü günü Kayseriye'de Meşhediye sahrasında büyük bir ordugah kuruldu. Eğlenceye başladılar [8]. Neticede herkes mest ve beyhuş oldu. O sırada Çaşniğir {9} Nasirüddin Ali ansızın, kızarmış bir kuş etini, sıcak sıcak, Sultan'ın önüne koydu ve eliyle parçaladı. Sultan Keykubad birkaç lokma yedikten sonra kendisinde bir değişiklik başgösterdi. Meclistekiler şaşırıldı. Sultan hararet ve ıstırabının şiddetinden hemen atına binerek Keykubadiye sarayına gitti. Emir Karatay'a «benim işim sona eriyor, şimdi Kemaleddin Kamyar'ı çağırınız, ona söyleyecek sözlerim vardır» dedi. Hassa köleleri emrini yerine getirmeğe koştular. Kemaleddin ancak yatsı namazı vaktinde geldi. O zaman Sultanın dilinde ağırlık başlamıştı. Her ne kadar işaretlerle bir şeyler anlat- mak istedi ise de Kemaleddin bir şey anlayamadı. Bunun üzerine evine döndü.

H. 634 Şevvalinin 4 üncü pazartesi gecesı Sultan Keykubadiye Sarayında öldü [1 O}. Saray matem içinde çalkandı. Ölüsü Konya'ya getirildi ve ecdadının mezarları yanına gömüldü. Anadolu teessür içinde idi.

Tarihçiler Alaaddin'in gayritabii bir surette öldüğü fikrinde idiler. Her ne kadar İbni Bibi açık bir şey söylemiyorsa da Cenabi, Hammer ve Hayrullah efendi gibi tarihçiler oğlu Gıyaseddin Keyhusrev tarafından zehirlenmiş olduğunu ısrarla söylemektedirler [1 1}. Zira Alaaddin Keykubad, Eyyub oğullarından Melik El-Muazzam bin El-Melik-El-Adıl'in kızı Melikei Adile'den doğan küçük oğlu İzzeddin Kılıcaslan'ı veliahdlığa tayin etmişti. Bu hare- ket büyük oğlu Gıyaseddin Keyhusrev'e dokundu. Çünkü saltanatın kendi hakkı olduğu fikrinde idi. Sultan Alaaddin Keykubad'ın ölümünde büyük ümera veliahdlık meselesini aralarında hallettiler. Ölen sultanın vasiyetini tutmadılar. Oy birliği ile II nci Gıyaseddin Keyhusrev'i saltanat tahtına geçirdiler. [12}

Bu yılda, Eyyub oğullarından Melik El-Kamil'in, kardeşi Melik El-Eşref ile arası bozuldu. Gıyaseddin Keyhusrev Melik El-Eşrefin tarafını tuttu [13 J.

Yeni Sultan tahta oturur oturmaz, iktidar mevkiine- geçirdiği Emir Sadettin

Köpek'in nüfuzu altına girerek, bunun sözü ile babası zamanında Selçuklu-lara sığınan Harzemlilerin büyüklerinden Kırhan'ı durdurdu ve Zamenti kalesine gönderdi. Kırhan bu kalede bir hastalığa tutularak öldü. Bunu liaber alan Harzem beyleri hep birden kaçmağa başladılar. Memlekette sar-sıntı, ıstırap belirdi. Geçtikleri yerleri yağma ettiler. Bütün bu olaylar Harzemlilerin darmadağın olmalarına sebep oldu. Sonradan adeta bir eşkıya çetesi şeklini alıp yok olun.:aya kadar Suriye'de dolaştılar. [14]

Sadettin Köpek, Selçukluların başarı gösteremeyişlerini bahane ederek K.amiyar'ı Sultanın huzuruna:fa çekirtmeğe başladı. Bir gün Saltanat divanında devlet büyükleri toplanmış Çaşnigir Şemseddin Altın Bey divan kararlarını imza etmekle meşguldü. Pervane Taceddin ile Sadettin Köpek Sultanın huzurunda divana geldiler. Köpek Sultanın yüzüğü parmağında olduğu halde ileri atıldı ve Şemseddin altın beyin ak saçlarından tutarak devlet büyükleri arasında sürüklendi. Onu bir candara teslim etti. Şemseddin dışarı götü lünce derhal şehid edildi. Hiç kimsede bu hareketin sebebini sormağa cesaret kalmamıştı.

İsfihanlı Sahih Şemseddin, Kemaleddin Kamyar'a, «eğer bu halin önüne geçmezsek öpek çok küstahlık yapacak, şerrini başkalarına da ulaştıracaktır, bu siyasete engel olmak gerktir», dedi. Kemaleddin gaflet gösterdi. Bu hususta söz söylenmesini doğru bulmadı. O günden sonra Köpek'in rezaletleri artmağa başladı. Bundan sonra Pervane Taceddin'i de ortadan kaldırmağı lüzumlu görmüştü. Gizli ve aşikar dalaverelerle onun da vücudunun temizlenmesine çalıştı. Pervane Taceddin bu sebepten dolayı onların arasından uzaklaşarak, vaktiyle kendisine timar verilmiş olan Ankara'ya gitti. Orada ahvalin düzelmesini bekledi. Ankara halkına karşı iyilikler, cömertlikler göstermekle meşgul oldu [15]. Fakat Köpek onu da Sultanın gözünden düşürdü. Pervane Taceddin'e zina isnadı ile imam ve kadılardan, bu suçun cezası olarak, taşlanarak ölmek, fetvasını aldı. Sultan bunu şarap tesiri ile onayladı. Köpek Ankara'ya geldi. Sonradan onu Ankara meydanında yarı beline kadar toprağa gömdürerek taşlatmak suretiyle ortadan kaldırmaj'a muvaffak oldu. Bu kadar zulümler elvermemiş gibi, gUnahsız olduğu açık olan övey annesi Melikei Adile'yi Ankara kalesine, çocuk olan kardeşlerini, İzzeddin kılıçaslan ile Rükünniddin Süleyman'ı Borlu kalesine hapsedti.

635 senesinde Sultan Gıyaseddin Keyhusrev, Eyyub oğullarından Melik El-Azizin annesine, oğlunun kızına talibolduğunu buna mukabil Melik El-Nasır Yusuf'a kızkardeşini vermek istediği haberini yolladı. Arzusu kabul edildi.

Gıyaseddin'in Gaziye hatun ile elli bin dinar mukbilinde nikahı yapıldı. Diğer taraftan Haleb meliki, İbniladimi, Anadolu'ya Melik İjl-Nasır Yusuf Alaaddin Keykubad'ın kızı Melke hatun ile evlenmelerini temin etmek için, elçi olarak, gönderdi. Melke hatunun annesi Melik El-Adil Ehi Bekir bin Eyyub,un kızı idi. Onu.Dumuşk Meliki Melik El-Muarı;zam -İsa, Sultan Alaad-'lin Keykubad ile evlendirmişti, Bundan sonra Gıyaseddin Keyhusrev İfa-

leb'e sefir göndererek, kendi namına hutbe okunma41111, ve sikke .kestirihnesini istedi. O sıralarda ümera ve askerler Hamit: şehri, kuşatmışlardı. 30 yüzden Melik JU.Aaiz'in annesi; Gıyaseddin Keyhusrev'in bu arzusunun kabul etti.,[16] Aynı sened Melikei. Adile .kea,an kışı ile boğduruldu.

Tarihi İbni **Bibi** .ve ondan a.-.klen Selç.-k tarihini yazanlar _döküleri h\Inca günahsız kanları hep Sa ttio. Köpek'e yüklemektedirler. Fakat acaba Sultan Keyhusrev'e de bundan. hiçbir düşmez mi?. Evvela babını, üvey anneyi sonra da İçardeşleriyle Devletin emektar adamlarını_ birer bahane ile ortadan kaldırmakla. tarih .azarında mazur tutulamaz mı? . Zannederiz ki tutulamaz. Çünkü Sadettin Köpek gibi h:aris bir adama kapılmış olsa dahi, adil bir hükümdar sıfatı ile, bu kanlı.hareketleri hafifletebilirdi. Bu ate göre Sadettin Köpek .Keyhusrev'in intikam vasıtasıdır. Mamafih bu cinayet• ler kendi işine. uygun geldiği için bunları sevgili Sultanının arzusu ile ya- pıyordu.

Kamoyu başka tarafa çevirmek için 635 senesinde Sadettin Köpek'in kumandasıyla Sainsad kalesine bir sefer yaptı. Kale bu senenin'. zilkade ayının sonuncu cuma günü birkaç kale ile birlikte alındı. Bu gibi hareketler halk nazarında Devletin .yerini düşürüyordu. piğer taraftan Köpek'in gazap ateşi gün geçtikçe hududunu genişletmekte idi. Bu yüzden Sadettin'i sevmiyenler dedikoduya başladılar. Öteden beri Sultan da yaptığından pişman olmağa başlamıştı. Neticede il :nci Gıyaseddin Keyusrev Sadettin K:öpek'i öldürt- inek mecburiyetinde kaldı.

Kanaatimize göre bu dinar, il ici Gıyaseddin Keyhusrev'in H. 635 senesindeki başarısının bir dacı olmak ilzere kesilmiştir.

(1) Bakınız **1**. Galip, Meak6katı Kadime.i İlamiyeye Katalotu, Kısım 11. Methal kıamı.

[2] İbni Bibi, Alaaddin Keykubad'ı böyle tanıtır: Sultan Alaaddin Keykubad'ını yücelik ve kudretini|| parlak güneşi, hükümdarlık ve saltanatta, en yüksek mertebeye belki zaval nokta•ına erişmiş cihanın aerkeleri, balarını oınun buyrutu albna koymut- lardı. Halife El-Muataanar ile memleket idareainde amaçlarının ,eraaeti hüjlmünce qrtak- İta bağlamış halife onu «1-1" **IRI** YI ı)U.1.> yan yfü;e Sultan ve en bü k ortakçı 4iye anmı. İbni Bibi, Anadolu Selçuk Devleti•Tarihi, Ankara Uzluk baamevi1941. S 186.

[3] Ahmet Ref.ik, Tarihte Kadın aim ları. Muallim Ahmet Hafit KÜtüpanesi 1931S. 3.

[4] Neaevi'ye göre ilk defa olarak İmadettin .adh elçiyi gönderen Keykubad'ın veziri olmuştur. Bakınız: Neaevi, Sireti Celileddin M&nkiherti, **Paria** 1891 S. 1S5.

[5] Ebilfida. cilt ili, S. 153. İbnüleair vakasını 627 **ueneainin** ..28 ramazan cumarteari gününde vulu:ua ireditini göateriyor. El-Kamil fi-tarih cilt 12 S. 190. İhni Bibi, Farisi Selçukname, S. 178 de 28 ramazan oldujttını söylüyor.

[6] Gürcü Melikesi Rosudan Melke Tamarın kızıdır. 1195 aenesinde dotmuş ve 1223-1247 e- kadar hüküm sürmüştür. Moğil itilianidaii soıı.ra datlarda bir hleye sığınmış fakat sonraları Moğulların tazyikına dayanamıyarak kendiaini zehirlemittir. Bakınır: Bro.. et, Histoire de la georgie depuia L'antiquite juaqu'a XIX e siecle, traduite du ge• orgien, 1 Partie (1849) S. 430. Rosudan kend.ini zehirlemeden evvel damadı Gıyaaeddin'e hoş görünmek için lalim Dinini kabul ettitini ve ionra kendi kendini zehirlemek suretiyle intihar ettiğini söylüyor. Bakınız: Le "Beau, Histoire du Baa-Empire Tom XVII, Paris 1834 S. 460.

[7] Tarihi İbni Bibi Hakanın adını söylemiyor. Cengizin otlu Oktay 624 de tahta geçmiş ve 639 da ölmüt oldutuna iöre hadisenin bınun zamanına raslaması lazımdır,

[8] Bakınız: İbni Bibi Farsça Muhtasar Selçulu: nameinden Anadolu Selçuk Devleti Tarihi, S. 187.

[9] Çanıtir hükümdarın ıofracılıtı olup, bunlann Umeradan olan amirine de cEmir Çanıj'ir> denirdi. Emir Çqnitir biznt hükümdarın ıofruıaa nezaret etmekle mükellef olup gibi sultanın önine konıaeak yemeti evveli kendi'llnin t.tmanı uuldendi. İmail Hakkı Uzunçarılı, Osmanlı İmparırortorlutunun Tetkiliti S 88.

[10] İbni Bibi, Anadolu Selçuk Devleti Tarihi S. 187 devam; İmail Hakkı-Rıdvan Nafız Sıva& 9ehri S. 107; Abdu}hay bin İmad El-Hanbeli, Şe1aratul zebep fi ahbir men Zehep, cilt S, S. 168, de 7 evval de oldntu iöiteriliyor; Abdurrahman ibni Cevzi, Mirat El-Zaman, eilt 8, S. 465 de iün göitarılmıyor.

[11] Hayru'lal efendi Tarihi, cilt I, S. 29; Hüeyin Huıı.neddia efendi, **Amarı,a** Tarihi, cilt 2, S. 567 de Sadettin Köpek'in kılw-tmaı ile babasını zehirletti deniliyor.

[12] Mehmet Arif.Necip Anım, Onıunh Tarihi S. 442.

[13] Bakınız: Ebil - Fida, cilt 3, S. 166.

[14] Bakınız : İbıai **Bibi** Selçulu:namesi tercümesi, Uzluk buımevi S. t Oı Saha.ifil Ahbar'ın tercihne9i olan Anadotu Selçukileri FarıkkiiHi, Çev. Huın Fehmi Turpl S. 30 Ebilfida cilt 111. S. 167 de Melik El-Kimil'in otlu Elaarıh babasını izniyle Harzemli-leri kullandıtı Ebalfaraç Tarih - muhtarınd •düvel S. 436 da Melik El-Nasır kendi• leine Raba ve Harraı ı vermek nuretiyle hüı:İJllarıua mhl oldu.

[15] İbni Bibi, S. 191 devam.

[16] Balaaız: Ayni, Ukduleeman. fi. Tarih ehli **zaman** cilt 4 varak 59, Vellyiddb Carullah kütüpanesi No. 1591. Cenabi El-aylem El-Za ir fi ilmıl evail ve 1-cvahir varak 299. Numıı-maııye kütüpaneai No, 8098.

E_bı}fida Tarihi cilt IU, S. 170.

İi Ethem, Kayıeriye Şehri S. 77.

il nci G. Keyhüsrev'e ait Dinar'ın

Il nei G. Keyhüsrev'e ait Dinar'ın arka yüzü